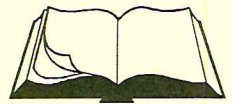

מִי יֵם הֵי יֵם

"אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד" (ברכות ח').

גליון 286

דיוני "מוריד הטל", "ותן ברכה", שאלות מצוות

ההלכות נפרכו ע"י הרב יהודה אריה הלוי דינר שליט"א – רב ביהמ"צ זא"י "דברי שו"ר" ב"ב

מדיני "מוריד הטל" - "ותן ברכה"

מתי מתחילים

◀ יום א' של פסח, נוהגין בארץ ישראל לומר "מוריד הטל" במקום "משיב הרוח ומוריד הגשם" ובחול"ל בני אשכנז לא מזכירין טל, וממשיכים מיד "מכלכל חיים".

טעה ואמר "מוריד הגשם"

◀ אם טעה ואמר "מוריד הגשם", אם נזכר לפני שסיים ברכת "מחיה המתים", חוזר לתחילת הברכה, ואם נזכר לאחר שסיים הברכה, אפילו עדיין לא התחיל ברכת "אתה קדוש" (ובשאר מקומות עדיין יכול להשלים שם כמו בתוך הברכה), בזה מכריע המשנ"ב שיחזור לתחילת שמו"ע, מכיוון שג' ברכות ראשונות נחשבים כברכה אחת, (שו"ע סי' קי"ד ס"ד, וב"ביאור הלכה" ד"ה ואם). ואם אמר רק "ברוך אתה ד' יי"אמר "למדני חקיד" ויחזור ל"אתה גבור" (משנ"ב סי' קי"ד). ויש סוברים שאפילו נזכר באמצע הברכה חוזר לראש ("ביאור הלכה" בשם הגר"א).

חזר בו תוכ"ד

◀ אמר "מוריד הגשם", ותוכ"ד חזר ואמר "מוריד הטל" יש סוברים שיצא, וכעין שמצינו בכל מקום שמהני חזרה תוכ"ד (הגר"י"ש אלישיב זצ"ל), ויש סוברים שלא יצא, ועדיין צריך לחזור לראש הברכה, דהוי כאילו הזכיר שניהם (שו"ת "שבט הלוי" ח"ו תשי"ז). ולא דמי לדברי "ביאור הלכה" סי' קי"ז ס"ג בשם "חיי אדם", דשאלה שאני עי"ש.

מסופק מה אמר

◀ אם מסתפק איזה נוסח אמר "מוריד הטל" או "מוריד הגשם", אם הוא תוך לי יום, חזקה שאמר "מוריד הגשם" וצריך לחזור ולהתפלל. וכן אם נזכר לאחר שעבר אותו זמן תפילה, צריך להתפלל בתפילה הבאה תפילת תשלומין.

ואם הסתפק לאחר שעבר לי יום או לאחר שאמר תשעים פעם "מחיה מתים אתה רב להושיע מוריד הטל", חזקה עליו שכבר התרגל לנוסח החדש, ואין צריך לחזור.

מסופק אם הורגל

◀ ואם גם לאחר לי יום או לאחר שאמר תשעים פעם עדיין מרגיש שלא התרגל לגמרי, אמרינן בזה ספק ברכות להקל, ולא יחזור, אך אם אפשר לו יתפלל בתורת נדבה ויתנה (שו"ת "רב פעלים" או"ח ח"ב תשי"ז).

אמירת "ותן ברכה" בשבת

◀ מותר גם בשבת להרגיל עצמו עיי אמירת תשעים פעמים "ותן ברכה", דהרי מלמד עצמו איד להתפלל, ואין בזה איסור הכנה (הגר"י"א אוערבך זצ"ל והגר"נ קרליץ שליט"א).

לא ידע שהתחילו "מוריד הטל"

◀ שאלה: ביום ראשון של פסח לא הרגיש טוב ולא התפלל שחרית, והתפלל פעמיים מנחה ושכח שבבית הכנסת הכריזו "מוריד הטל" והוא אמר בשניהם "מוריד הגשם", מה דינו?

תשובה: בשמו"ע הראשון של מנחה כיון שאמר "מוריד הגשם" במקום "מוריד הטל", וזה סימן קללה צריך לחזור ולהתפלל מנחה, אבל בתפילה השנייה שהיא תשלומין על שחרית, ואז עדיין אמר "מוריד הגשם", אינו חוזר בזה כיון שזה לא גרע מעיקר השמו"ע של שחרית (משנ"ב סי' ק"ה ס"ק ל"ו). ואפילו בכה"ג שצריך לחזור על תפילה ראשונה, אי"צ לחזור על התשלומין (שם ס"ק ט"ו).

שאלות מצוות

ש"ץ שדילג על קדושה

◀ שאלה: שליח ציבור ששכח קדושה, והתחיל "אתה קדוש", וסיים את הברכה, וצעקו הציבור "קדושה", מה עליו לעשות?
תשובה: כל זמן שלא סיים את הברכה, יכול לחזור ולומר קדושה, אבל אם כבר סיים הברכה "ברוך... הקל הקדוש", יש סוברים שיחזור לראש התפילה, כיון שקדושה היא חלק מברכת "אתה קדוש" (שו"ת

רבבות אפרים ח"ב סי' קפ"ה ס"ק י"ח, בשם הגר"מ פיינשטיין זצ"ל, ושו"ת מנחת שלמה ח"א סי' ב' ואשי ישראל פרק כ"ד ס"ק קי"ד), ויש סוברים שיאמר קדושה שם, וימשיך ברכה רביעית (שו"ת שבט הלוי ח"ט סי' קל"ד).

שליח ציבור ששכח ברכת כהנים

◀ שאלה: שליח ציבור מיהר ושכח ברכת כהנים, ועד שהרגישו בו כבר גמר ברכת "שים שלום", האם יכולים הכהנים לישא כפיים לאחר שמו"ע?

תשובה: אם גמר הש"ץ את התפילה, אע"פ שהכהנים עלו לדוכן, ועדיין עומדים שם לא יברכו הכהנים אח"כ, כיון שנשיאת כפים תקנו דווקא קודם ברכת "שים שלום", ועיי ירושלמי (תענית פ"ד) שלא מצאנו ברכת כהנים בלא תפילה (הגר"י"ש אלישיב זצ"ל, קובץ תשובות ח"ג סי' י"ד).

האכלת כלבים, חתולים ודגים לפני הארוחה

◀ שאלה: מי שיש לו דגים באקווריום, האם כל פעם שאוכל צריך להאכיל קודם את הדגים?

תשובה: כתב בשו"ת שאילת יעב"ץ (ח"א סי' י"ז), אין חיוב גמור להאכיל חתול או כלב שמגדל בתוך ביתו קודם שאוכל, ומשום שדוקא בהמה גסה, שאם לא תהא לה עת קבוע לאכול תמות ברעב, כי אין לה מי שיאכילה, וגם אינה מוצאת מאכלה מזמן לפניה, ולכן הטילה התורה על האדם שהן שלו לפרנסם, ולקנות מידת רחמנות בנפש, משא"כ בכלב ובחתול שמוזנותיהם תדיר, כלב מחטט באשפות ומגרד עצמות וכן החתול, ולא יחסר לחמו בשיורי מאכל וכל דבר מאוס, עכ"ל.

ולפי"ז במגדל דגים בביתו, שהם מונחים במקום שאין להם מזונות רק מה שנותנים להם, אי"כ חל חיוב לזונם, וכן מבואר ביעב"ץ (שו"ת משנה הלכות ח"ו סי' רט"ז), ובאופן שיש לו דגים הניזונים מצמחים. ויש צמחים בתוך הספל של המים, נמצא שאין מזונותיהן עליו, ומצד הדיון אין צריך להקדימן באכילתו (שו"ת שבט הקהתי ח"ב תשי"ט קמ"ט). ויש להוסיף שיש הרבה סוגי דגים שמאכילים אותם רק פעם בכמה ימים, ואי"כ בזה לא שייך לומר שיש חיוב לזונם כל יום לפני האוכל כיון שעדיין לא הגיע זמן האכילה (ועיי"ע ביאור הלכה ר"י"ש סי' של"ד ד"ה והראוי, ויל"ע).

תאונה מתוך שינה

◀ שאלה: אדם הלך סהרורי מתוך שנתו וגרם לעצמו נזק תוך כדי הליכתו, כשנתקל ראשו בחלון (בקומה שלישית), שבר את הזכוכית ונזקק לתפריים. האם צריך לברך ברכת "הגומל"?

תשובה: יש בזה נס גדול שלא קרה גרוע יותר, ועוד שהיה יכול ליפול ח"ו, ובדאי חייב לברך ברכת "הגומל".

ברכה על מלך

◀ שאלה: האם מברכים ברכה על ראית מלך עכו"ם?

תשובה: איתא בשו"ע (סי' רכ"ד ח') על מלכי אומות העולם עכו"ם אומר: "ברוך... שנתן מכבודו לבשר ודם", וכתב במשנ"ב (סי' י"ב) השלטונות שאין עול מלך עליהם, ודן להורג במשפט מברך עליהם, עיי שם. ויש סוברים שדוקא בשלטונות צריך כוח הריגה אבל במלך עצמו, אפילו אם לפי נימוסי המלכות אינו רשאי להרוג לבדו, גם מברכים עליו (שו"ת שבט הלוי ח"א תשי"ה).

בחודש שבט תשע"ז הגיע מלך מאפריקה לרבינו חיים קניבסקי שליט"א, ושאלו אם יש לו כוח להרוג לבדו, וענה המלך שיש לו הכוח, מיד קם רבינו שליט"א וברך עליו "ברוך..." בשם ומלכות.

שלישי או שיש

◀ שאלה: איזה עלייה עדיפה, שלישי או שיש?

תשובה: יש סוברים ששלישי היא העלייה החשובה יותר (ועיי טור יו"ד סי' ת' שרבינו תם היה עולה לשלישי), וכן משמע בגמרא (גיטין ס'). שנתנו שלישי (מיד לאחר כהן ולו) לתלמידי חכמים, ורק אח"כ לפרנסי הציבור (שו"ת חת"ס או"ח תשי"ז פ"ו, ועיי משנ"ב סי' רפ"ב ס"ק ל"א).

ויש סוברים ששישי היא המעולה משום שהיא כנגד יוסף הצדיק (חת"ס שם, וכן הביא המגן אברהם סי' רפ"ב ס"ק ט' סמך לזה מהזוהר,

בית הוראה עיי ביהכ"נ "דברי שיר", רח"י זכריה 4, בני ברק. פתוח בימות השבוע (א"י ה'):

אח"י, בין השעות 13:45 - 14:15. טל': 03-6194741

וכן הבאר היטב שם ס"ק י"ג), וכן הגר"א היה מקבל שישי כל שבת (מעשה רב ס' קל"ג).

טעה בברכת "אתה חוננתנו"

◀ **שאלה:** במוצאי"ק מיד לאחר אמירת "אתה חוננתנו" סיים "ברוך... חונן הדעת", ושכח סיום הברכה "וחננו מאתך...." (וכבר סיים את התפילה), מה עליו לעשות?

תשובה: כתב הביאור הלכה (ס' קי"ט ס"ג, ד"ה אם דילג) שאם חסר חלק העיקרי של הברכה כגון "טל ומטר" בימות הגשמים או חסר ענין קיבוץ גלויות בברכת "תקע בשופר", שעיקרה בנויה על זה לא יצא, ע"י שם. וא"כ כיון שעיקר ברכת "אתה חונן" הוא בקשת דעת "חננו מאתך...", לכן יש לחזור ולהתפלל, ויתנה שאם לא חייב תהא תפילת נדבה (הגר"ח קניבסקי שליט"א).

אכילה לפני הבדלה

◀ **שאלה:** כתב הרמ"א (ס' רע"א ה') אם בריך "המוציא" ונזכר שעדיין לא הבדיל, קודם יטעם משהו ואח"כ יבדיל, משום שאין מבדילין על הפת, ומפרש המשנ"ב (ס"ק כ"ו) כדי שלא תהא ברכה לבטלה. ויש לדון בכה"ג ששכח גם לומר "אתה חוננתנו" בשמו"ע, ואם יטעם לפני הבדלה יתחייב לחזור ולהתפלל כל השמו"ע (ע"י שו"ע ס' רצ"ד א'), האם גם בכה"ג צריך לאכול קודם או לא?

תשובה: אע"פ שיצטרך לחזור על התפילה, אין התפילה הראשונה ברכה לבטלה, ורק משום קנס חייבו להתפלל פעם שנית (משנ"ב ס"ק ד'), ולכן גם בכה"ג יאכל קצת, כדי שלא תהא ברכה לבטלה, הגם שיצטרך להתפלל שנית, ואדרבה, בגמרא אמרו "הלוואי ויתפלל אדם כל היום כולו" (הגר"ח קניבסקי שליט"א).

קנה גביע כמתנה

◀ **שאלה:** קנה גביע לתת מתנה לפלוני אחרי שבת, האם מותר לטלטלו בשבת?

תשובה: מבואר בשו"ע (ס' ש"י סעיף ב') דכלים העומדים לסחורה הוי מוקצה, ואע"פ שראוי לשימוש מ"מ כיון שהוא מקפיד להשתמש בהם, הוי מוקצה מחמת חסרון כיס, ע"י שם, וה"נ מסתבר שכיון שעומד ליתנו במתנה, הרי מקפיד עליו מלשתמש בו, והוי מוקצה (הגר"ח קניבסקי שליט"א). אמנם באופן שרוצה לתת את המתנה בשבת מסתבר שמותר, שהרי זה יעודו לתת אותו בשבת כמתנה, וכמשי"כ הרעק"א (שבת ס') שהיה מנהג לתת פמוטים לחתן בשבת.

קוביה הונגריה

◀ **שאלה:** האם מותר להשתמש בקוביה הונגרית בשבת, או שמא יש בו משום מלאכת בורר שמוציא פסולת מאוכל?

תשובה: יש שתי סוגי קוביות, אם הקוביות המסודרות יוצרות תמונה, לכתחילה אין לשחק בה (וכעין שמצינו באותיות בדפי הספר, הגרי"ש אלישיב זצ"ל, עפ"י דברי המשנ"ב, ס' ש"מ ס"ק י"ז), אולם אם זה רק צבעים בעלמא בלי ציור מותר לשחק בה בשבת ואין בו משום מלאכת בורר כלל. ויש בזה שני טעמים:

א. מכיון שהכל מחובר ביחד, נחשב שעדיין הכל בתערובת, ולא בורר ומפריד אחד מהשני.

ב. מכיון שלכל חלק בקוביה יש את מקומו, א"כ כל פעם שמוציא כגון צהוב מאדום, הרי הצהוב צריך להיות במקום השני, נמצא שזה אוכל מאוכל ומותר.

באופן שילד רוצה לסדר רק כגון שני צדדים של הקוביה ולא יותר (והשאר לא איכפת לו שנשאר מעורבב), לפי הטעם הראשון מותר, ולפי הטעם השני אסור משום פסולת מתוך אוכל.

תינוק מרטיב ומוחק

◀ **שאלה:** יש טיטולים שיש עליהם צורה, וכשהתינוק מרטיב נמחקת הצורה. האם מותר להשתמש בהם בשבת?

תשובה: אין על זה שום מלאכה כלל מצד התינוק, וזה אפילו פחות ממתעסק (ולא שייך בזה איסור ספייה לקטן, ומצד האדם הוי גרמא ולא מכוון, ולפעמים לא הוי פסיק רישא, ומחיקה כלאחר יד, ומוחק שלא על מנת לכתוב והוי דרך מתקלקל, וכעין דברי שעה"צ, ס' שליו ס"ק ב'), ומותר להשתמש בהם בשבת (הגר"ש"ז אויערבך זצ"ל והגר"ש אלישיב זצ"ל).

כסף עבור "אחר הפטירה"

◀ **שאלה:** אבא נתן לאחד מהבנים עשרים אלף שקלים עבור סעודות סיום ועוד צרכים שיהיו לאחר פטירתו, בינתיים הבן משתמש עם הכסף, האם יש בזה איסור רבית?

יסוד השאלה הוא, כיון דבשעה שמלווה לבן עשרים אלף שקלים, ותמורת זה יטרח ויטפל באביו, א"כ האם יש בזה איסור רבית.

תשובה: אין בזה איסור רבית כלל, ומכמה טעמים:

א. מכיון שדעתו לטרוח עבורו לאחר הפטירה, זה עבור נשמתו ולא עבורו, וא"כ אין כאן החזרת רבית אליו כלל (הגר"נ קרליץ שליט"א).

ב. אפילו אם האבא היה מפקיד את הכסף בחשבון בנק מיוחד או נותנו לאיזה גמ"ח אחר באופן שבינתיים הבן לא משתמש בו, גם בכה"ג הבן היה טורח עבור אביו כדי לעשות לו עילוי נשמה, נמצא

שאין זה מחמת החלואה כלל, וכמבואר בתוספות (פ' איזהו נשך ס"ד, ובשו"ע יו"ד ס' ק"ס סעיף ז') שאם בלא"ה היה עושה כן אין בו רבית כלל.

ג. ויש להוסיף שיש כאן צד דשמא ישאר הכסף לאחר כל טרחתו, שאביו אמר לו שיכול לקחת לעצמו, וא"כ אותו כסף שנשאר זה שכן טרחתו, ולכן לאחר כל הנ"ל אין כאן איסור רבית.

לווה כסף שימשוך המפקיד פקדונו

◀ **שאלה:** ראובן הפקיד סכום של חמישים אלף ₪ בגמ"ח בית הכנסת, והם הילו אותו הסכום לשמעון. האם מותר לשמעון לשלם כסף לראובן כדי שלא ימשוך משם את כספו, ועי"ז הוא יוכל להמשיך בהלוואה מהגמ"ח או שמא יש בזה איסור רבית ששמעון משלם לראובן כדי ללוות את כספו?

תשובה: איסור רבית הוא דוקא מלווה למלווה, אבל מותר לאדם אחר לשלם כסף לראובן שילוה לשמעון, ובנד"ד אם שמעון היה לוה באופן ישיר מראובן, היה אסור לו לשלם כסף להמשיך את ההלוואה, ויש בזה איסור רבית, אבל היות שראובן הפקיד את הכסף בגמ"ח בית הכנסת, הרי האחריות היא על בית הכנסת, והם המלווים לשמעון, נמצא ששמעון לא לוה את הכסף מראובן, ומותר לו לשלם לראובן כדי שימשיך פקדונו בגמ"ח.

גדרי מעשר כספים

◀ **שאלה:** קיבל כסף במתנה כדי שיקנה לעצמו חפץ מסוים, האם צריך להפריש ממנו מעשר כספים?

תשובה:

א. אם עדיין לא קנה את החפץ ובכסף זה הוא קונה חפץ, מנהג העולם לא להפריש מעשר כספים (הגר"ש"ז אויערבך זצ"ל).

ב. אם כבר קנה ושילם עבור החפץ, ושוב אמר לו חברו שהוא רוצה לשלם עבור חפץ זה, צריך להפריש מזה מעשר כספים, שזה כמו מתנה בעלמא.

ג. אם קנה ושילם עבור חפץ זה רק בגלל שאמרו לו שיתנו לו, ומעצמו מעולם לא היה קונהו, הרי"ז כאילו הוא שליח של פלוני לקנות, וכאילו קנה עם הכסף של הנותן (וכדלעיל אות א'), ואין צריך להפריש ממנו מעשר כספים.

כתיבה על היד

◀ **שאלה:** האם מותר לכתוב על היד, כגון לכתוב רשימה של דברים שצריך לעשות או לקנות?

יסוד השאלה הוא, שיש איסור מן התורה לעשות כתובת קעקע על ידו כדכתיב (ויקרא י"ט, כ"ח): "וכתובת קעקע לא תתנו בכס", האם זה דווקא ע"י שריטה בבשרו שממולאת בדיו או אפילו כתב בעלמא.

תשובה: כתבו התוספות (גיטין כ': ד"ה בכתיבת) מן התורה אסור לעשות כתובת קעקע (ע"י שריטה) וליתן שם דיו, ומדברנן אסור אפילו ליתן שם אפר מקלה מפני שנראה ככתובת קעקע, וכן פסק לדינא הבית שמואל (אה"ע ס' קכ"ד ס"ק ט"ז) שאפילו כתב ולא קעקע אסור מדברנן.

ולפ"ז כתב המנחת חינוך (מצ' ק"ג ס"ק א') שאסור לכתוב רשימה על בשרו, אלא שהוסיף כיון שעל בשרו לא מתקיים, אין בזה איסור שאינו דומה לשריטה ע"י שם. אולם ע"י תוספות הרא"ש (שם) שאפילו בכתם המתקיים אין בו איסור, ורק כוחל בשרט יש איסור דרבנן, אבל כתיבה על גופו בלי שירות כלל אין איסור, וכן נקטינן להלכה (שו"ת שבט הלוי ח"ג תשי"ג).

קידוש החתן עם טבעת של הכלה

◀ **שאלה:** מעשה בחתן שאבדה לו הטבעת לפני החופה והכלה הורידה טבעת שלה ונתנה לו (כדי שתהיה טבעת שמתאימה למידת אצבעה) וקידש בה, האם חלו הקידושין?

תשובה: מבואר בגמרא (גיטין כ':) שאפילו אם הגט כתוב על נייר של האשה, אמרינן שהיא יודעת שצריכים להקנות לבעלה כדי שיחול הגט, א"כ ה"א אשה יודעת שצריכים לקדש דוקא עם טבעת של הבעל, והיא מקנה לו את הטבעת כדי לקדש, ועוד שעכ"פ יש לו זכות השתמשות ששווה פרוטה שגם בזה אפשר לקדש בו (שו"ת חתם סופר אה"ע ח"א תשי"ב, ודלא כרב אחד שהצריך לקדש שנית, ע"י שם, וכ"כ בשו"ת אבני נזר אה"ע ס' קל"ד ס"ק א').

סידור קידושין למי שאינו שומר תורה ומצוות

◀ **שאלה:** לפעמים מבקשים לסדר קידושין למי שאינו שומר תורה ומצוות, האם לגשת ולקדשם או לא?

תשובה: אין בזה שום צורך לסדר קידושין, שהם מופקרים ואינם חוששים לאיסור אשת איש, ולמה שיהיו בנים ממזרים, ויותר טוב לכלל ישראל שלא תהיה מקודשת, ויהיו כל ימיהם באיסור פנויה, ולא יהיו ממזרים. ואם יבטיחו שבגלל זה ישמרו הדינים וכו', ודאי יש לסדר להם קידושין (שו"ת אגרות משה אה"ע ח"ד תשי"ב, ק"כ, וכ"כ בשולחן העוז ח"ב ס' ח' בשם הגרי"ח זוננפלד זצ"ל שאסור לסדר להם חופה וקידושין, וכן אמר לי בעל שבט הלוי זצ"ל לא לגשת לסידור קידושין אם לא שומרים את הדינים. ועי"ע בספר שערים מצוינים להלכה ח"ד ס' קמ"ז ס"ק ה', שו"ת הר צבי אה"ע ח"א ס' ק"א).